

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВ АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ АКАДЕМИЯСЫ

ӘСКЕРИ ЖӘНЕ ТАКТИКА - АРНАЙЫ ДАЯРЛЫҚ КАФЕДРАСЫ

**«САПТЫҚ ДАЙЫНДЫҚ»
БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫСТАР**

**Алматы
2024**

ӘӨЖ 355/359

КБЖ 68.4

С21

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Шырақбек Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының Ғылыми кеңесімен ұсынған.

Рецензенттер:

А.К. Файзулин - Қазақстан Республикасы Ұлттық Ұлан академиясы бастығының бірінші орынбасары - штаб бастығы, полковнигі.

А.А. Абильмажинов - Қазақстан Республикасы Ұлттық Ұлан академиясының жедел өнер және моральдық-психологиялық қамтамасыз ету кафедрасының аға оқытушысы, (PhD) философия докторы, подполковнигі.

А. Карибаев - Қазақстан Республикасы Ұлттық Ұлан штаб бастығы - 6697 әскери бөлім командирінің орынбасары, подполковник.

Д. Қалқаманұлы - Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Шырақбек Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы, (PhD) философия докторы, полиция подполковнигі.

Құрастырушылар:

Әскери және тактика-арнайы даярлық кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі **М.Д. Абильмажинов**, әскери және тактика-арнайы даярлық кафедрасы бастығының орынбасары полиция полковнигі **К.Н. Мухтабаев**.

С21 «Саптық дайындық» бойынша әдістемелік ұсыныстар / құр. авт.: М.Д. Абильмажинов, К.Н. Мухтабаев. - Алматы: ADAL KИTAP, 2024 - 46 б.

ISBN 978-601-7533-75-5

«Саптық дайындық» әдістемелік ұсыныстар арнайы жоғары оқу орындарының курсанттарына және тыңдаушыларына арналған, олар саптық дайындық бойынша оқу үрдісінде қолдана алады.

Бұл әдістемелік ұсыныстарында Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері Саптық жарғысының жалпы ережелері; саптық тәсілдер мен қарусыз қозғалыс жасау; саптық тәсілдер мен қарумен қозғалыс жасау; сәлемдесуді орындау, саптан шығу және сапқа қайта тұру; бастыққа келу және одан кету берілген.

ӘӨЖ 355/359

КБЖ 68.4

ISBN 978-601-7533-75-5

© ADAL KИTAP, 2024

© Абильмажинов М.Д., Мухтабаев К.Н., 2024

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
1 БӨЛІМ. САПТЫҚ ОҚЫТУ НЕГІЗДЕРІ.....	5
САПТЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ	6
2 БӨЛІМ. САПТЫҚ ТӘСІЛДЕР ЖӘНЕ ҚАРУСЫЗ ҚОЗҒАЛЫС ЖАСАУ	11
2.1 Саптық қалып оқыту. «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ », «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ», «ТОҚТАТ» командаларын орындауды үйрету әдістемесі.....	11
2.2 «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ », «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ», «ТОҚТАТ» командаларын орындауды үйрету әдістемесі.	14
2.3 Орнында бұрылыстарды орындауға үйрету.....	15
2.4 Саптық және жорықтық адыммен қозғалысты оқыту әдістемесі. .	19
2.5 Қозғалыстағы бұрылыстарды оқыту әдістемесі.	23
3 БӨЛІМ. САПТЫҚ ТӘСІЛДЕР ЖӘНЕ ҚАРУМЕН ҚОЗҒАЛЫС ЖАСАУ	27
3.1 Қарумен саптық қалып оқыту	27
3.2 Орнында қарумен тәсілдерді орындауды оқыту әдістемесі	28
3.3 Қарумен бұрылыстар және қозғалыс жасау оқыту әдістемесі	35
4 БӨЛІМ. СӘЛЕМДЕСУДІ ОРЫНДАУ, САПТАН ШЫҒУ ЖӘНЕ САПҚА ҚАЙТА ТҰРУ. БАСТЫҚҚА КЕЛУ ЖӘНЕ ОДАН КЕТУ	37
4.1 Сәлемдесуді қарусыз орнында тұрып және қозғалыста орындауға үйрету	37
4.2 Саптан шығу және оған қайта тұру оқыту әдістемесі.....	40
4.3 Бастыққа келу және одан кетуді оқыту әдістемесі.	42
ҚОРЫТЫНДЫ.....	44
ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	45

КІРІСПЕ

Саптық дайындық жеке құрамды оқыту мен тәрбиелеудің негізгі пәндерінің бірі, ішкі істер органдарының болашақ офицерлерінің қалыптасуының негізі болып табылады.

Ол Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің саптық жарғысы негізінде ұйымдастырылады және өткізіледі. Саптық даярлыққа мыналар кіреді: қарусыз және қарусыз жалғыз саптық дайындық; жаяу әрекет ету кезінде бөлімшелерді, взводтарды, роталар мен батальондарды саптық үйлестіру; бөлімшелер мен бөлімдерді саптық қарау. Саптық оқыту жоспарлы сабақтарда жүргізіледі және күнделікті өмірде барлық құрылыстар мен қозғалыстар кезінде жетілдіріледі.

Ол білім алушыларды тәртіпке келтіреді, ұйымшылдыққа, жақсы сыртқы түзетуге және сергектікке ықпал етеді; білім алушыларда орындаушылық пен зейінділікке тәрбиелейді; сыпайылық, әдептілік және үлкендерге құрмет; ептілік, төзімділік, саптық техниканы тез және анық орындау қабілетін дамытады.

Саптық дайындық дене шынықтыру, атыс, арнайы-тактикалық дайындық сабақтарында және басқа да жауынгерлік дайындық сабақтарында, сондай-ақ құрылыстар мен қозғалыстар кезінде жетілдіріледі.

Саптық оқытуда жоғары көрсеткіштерге қол жеткізу үшін қызметкерлердің жеке саптық дағдылары, саптық әдістер мен әрекеттерді үлгілі көрсете білу, бағыныштыларға жоғары талапшылдықтың тұрақты көрінісі үлкен маңызға ие.

1 БӨЛІМ. САПТЫҚ ОҚЫТУ НЕГІЗДЕРІ

Саптық дайындық - бұл қызметкерлерді кәсіби даярлау жүйесінде оқытудың дербес пәні және жеке құрамға қажетті білімнің, іскерліктің, дағдылардың және психологиялық тұрақтылықтың дамуына әсер ететін көптеген басқа оқу пәндері неорганикалық түрде енеді. Сондықтан саптық оқытудың негізі педагогиканың жетекші принциптері болып табылады.

Қызметкерлердің жоғары саптық білімі саптық дайындықта жетістікке жетуде, Саптық жарғыда көзделген әдістерді үлгілі орындауда және бағыныштыларды әдістемелік тұрғыдан дұрыс оқытуда өте маңызды.

Бастыққа жоғары әдістемелік шеберлікті, жақсы теориялық дайындықты және практикалық дағдыларды беру жеткіліксіз, оған бағыныштылардың танымдық белсенділігін арттыра білу керек, бұған саптық оқыту сапасын арттыру, қызметкерлер шығармашылық ойлауды тәрбиелеу және оқыту барысында ең ұтымды әдістерді игеруге көмектесу арқылы қол жеткізуге болады.

Бастық оқудың негізін оқудың алғашқы күндерінен бастап қалау жақсы екенін үнемі есте ұстауы керек. Дәл осы уақыт тасаптық техниканы, сондай-ақ қару-жарақпен әрекеттерді үйренуде белгілі бір тәртіп қалыптасады, содан кейін әдетке айналады.

Адам танымының шегі салыстырмалы екені белгілі, сондықтан бағыныштылардың бүгінгі білімсіздіктен (қабілетсіздіктен) ұялмауын қамтамасыз ету қажет. Дәл осы уақытта саптық тәсілді, сондай-ақ қару-жарақпен әрекеттерді үйренуде белгілі бір тәртіп қалыптасады, содан кейін әдетке айналады.

Игеру - түсіну және есте сақтау, ал білімді меңгеру - білімді іс жүзінде қолдану.

Сондай-ақ, әрбір саптық сабақтың нәтижелерді бәсекелестік рухының жоғарылауымен салыстыру аясында өткізілуі өте маңызды. Бұл зерттелетін материалды тез игерудің қажетті алғышарттарын жасайды.

Әрбір саптық сабақ білім алушылар мен бөлімшелердің саптық дағдыларын жетілдіру ісі туралы жаңа кезең болуы тиіс. Бұл ретте алынған білімнің тереңдігі мен дағдылардың беріктігі көбінесе сабақ барысында өткізілетін оқытудың және жаттығудың шебер таңдалған әдістеріне байланысты.

Тәжірибеде көрсеткендей, қызметкерлердің саптық дағдыларының жоғары деңгейіне қол жеткізуге болады:

саптық дайындықты мақсатты және дұрыс жоспарлау, барлық сабақтарды нақты ұйымдастыру және әдістемелік тұрғыдан дұрыс өткізу;

Саптық жарғының талаптарына қатаң сәйкестікте әрбір қызметкердің қабылдауын саналы түрде зерделеу және кейіннен жетілдіру;

нұсқаулықтарды, нұсқаушылық-әдістемелік, саптық даярлық бойынша көрсетілім және жоспарлы сабақтарды үнемі өткізу;

барлық сабақтарда, күнделікті өмірде құрылыстар мен қозғалыстарда саптық оқыту дағдыларын жетілдіру;

қызметкерлердің саптық тәсілдерді дербес жаттығу жасауға; барлық дәрежедегі бастықтар тарапынан барлық қызметкерлердің Саптық жарғы ережелерін орындауына тұрақты бақылау және жоғары талап қою.

САПТЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Оқыту әдістері-бұл білім беру және меңгеру, дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру, жоғары моральдық және психологиялық қасиеттерді дамыту жолдары мен тәсілдері. Әр әдіс өзара байланысты элементтерден тұрады, оларды әдетте оқыту әдістері деп атайды.

Мәселен, мысалы, бөлімдер бойынша немесе тұтастай алғанда зерттелетін әрекетті көрсету-көрсету әдісінің әдістері; элементтің орындалу ретін көрсету - әңгіме әдісінің әдісі.

Көп жағдайда бірнеше оқыту әдістері бірге қолданылады, мысалы: әңгімемен көрсету, жаттығумен түсіндіру. Осы немесе басқа комбинацияда әдістердің бірі жетекші рөл атқарады, ал басқалары бағынышты рөл атқарады.

Саптық оқытуда негізінен келесі әдістер қолданылады:
ауызша баяндау;
көрсету;
жаттығу;
өзін-өзі оқыту.

Оқу материалын ауызша ұсыну әрдайым оқу процесінде маңызды орын алды және алады. Саптық оқытуда, әдетте, түсіндірме қолданылады, ол көбінесе зерттелетін әдістер мен әрекеттерді көрсетумен (көрсетумен) үйлеседі.

Көрсету - бұл әдістемелер мен әрекеттердің жиынтығы, олардың көмегімен студенттер зерттелетін пәннің көрнекі бейнесін жасайды, әдістер мен әрекеттер туралы нақты идеяларды қалыптастырады. Көрсету әдісінің бір түрі - демонстрация.

Көрсету болуы мүмкін жеке немесе арнайы нұсқау берілген студенттердің көмегімен. Сіз сондай-ақ көрнекі сабақтар кезінде және оқу фильмдерін көрсету кезінде жаңа техникамен таныса аласыз.

Көшбасшының көрсету әдісін сәтті қолдануы үшін сізге:

оқу материалын терең білу, үйренетін әдістер мен әрекеттерді шебер орындай білу;

қабылдаудың немесе әрекеттің белгіленген орындалу қарқынына төтеп беру;

білім алушылар жетекшінің орындаған қабылдауын немесе әрекетін көретін бұрышты шебер қолдана алады.

Жаттығу - бұл білім алушылардың дағдылары мен дағдыларын дамыту және жетілдіру мақсатында белгілі бір әдістерді бірнеше рет, саналы және күрделі қайталау.

Жаттығудың сәтті болуы үшін сізге:

білім оқушылардың жаттығу мақсаттарын түсінуі;

білім алушылардың оқытылатын іс-әрекеттердің мазмұны мен қатаң реттілігін игеруі;

басшының күрделі әрекеттерді құрамдас бөліктерге бөлуі;

Қабылдауды немесе әрекетті өз бетінше зерттеу ең маңызды болып табылады оқыту әдісімен.

Білім алушылардың өзіндік жұмысын дұрыс ұйымдастыру үшін өз бетінше даярлау тапсырмасының көлемін анықтау қажет:

үйренген әдістерді қайталау немесе тәжірибелік әдістерді қолдану бойынша әдістемелік кеңестер беріңіз;

әрбір бөлімшеге оқу орнын көрсету, қажетті әдебиеттермен, көрнекі құралдармен қамтамасыз ету;

жолдастық өзара көмек көрсету үшін артта қалушылармен бірге жақсы дайындалған білім алушылар болатындай етіп білім алушылар тобын құру;

тұрақты бақылауды жүзеге асыру және қажетті көмек көрсету

білім алушыларға оқу материалын өз бетінше меңгеру.

Саптық оқыту мақсаттарына жету үшін сабақ жетекшісі келесі ұсыныстарды қолдана алады.

Кез келген пәнді оқытудың қажетті шарттары тақырыпты жақсы білу, оны еркін басқара білу, баяндау материал қарапайым және түсінікті.

Алайда, саптық оқытуды сәтті ұйымдастыру үшін не үйрету керектігін білу жеткіліксіз, сонымен қатар қалай үйрету керектігін білу керек.

Көшбасшының әдістемелік шеберлігі қазіргі уақытта, осы сабақта дәл осы саптық техниканы зерделеу кезінде саптық техниканы түсіндірудің, көрсетудің және жаттықтырудың осындай әдісін таба білуімен анықталады.

Оқу процесінде көшбасшы материалды қайталауға барлық студенттердің белсенді қатысуын қамтамасыз етуі керек.

Қабылдауды немесе әрекетті түсіндіру қысқа, анық және анық болуы керек, сонымен қатар қабылдаудың немесе әрекеттің өзі. Түсіндірудің әр бөлігі практикалық көрсетіліммен бірге жүруі керек.

Саптық дайындық бойынша сабақтарды өткізу кезінде басшының орны басшы жіберілген қателіктерді уақтылы байқап, оларды жоюға қол жеткізуі үшін білім алушылардың іс-әрекеттерін бақылауды қамтамасыз етуі тиіс.

Саптық оқытуда көшбасшының командаларды анық және дауыстап беру қабілеті үлкен маңызға ие. Бұлыңғыр берілген команда оны орындауды қиындатады, ал қате берілген команда оқушыларды шатастырады немесе қабылдауды орындамайды.

Команда беру немесе бұйрық беру алдында басшы «Тік тұр» ережесін қабылдауға міндетті. Бұл бағыныштыларды тәртіпке және жүйеге құрметпен қарауға мәжбүр етеді.

Саптық техниканы оқыту осындай ретпен жүргізілуі керек:
таныстыру;
үйрену;
жаттығу.

Қабылдаумен танысу үшін басшы; қабылдауды атауға және оның қайда және қандай мақсатта қолданылатынын көрсетуге; қабылдау орындалатын команданы беруге; саптық жарғы бойынша қабылдаудың жалпы қалай орындалатынын, содан кейін баяу қарқынмен - оны орындау тәртібін қысқаша түсіндіре отырып, бөлімдер бойынша қатаң көрсетуге тиіс.

Қабылдаумен танысуға ең аз уақыт жұмсалуды керек.

Саптық қабылдаудың күрделілігіне байланысты оны үйрену жүргізілуі мүмкін:

жалпы, егер қабылдау қарапайым болса;
бөлу бойынша, егер қабылдау қиын болса;
дайындық жаттығуларының көмегімен, егер қабылдау күрделі болса және оның жеке элементтерін сіңіру қиын болса.

Қабылдаудың әр элементін зерттеу (егер оны орындау қиын болса) көрсетуден және қысқаша түсіндіруден басталады.

Көрсетілім кезінде оқушы саптық қабылдау туралы көрнекі түсінік қалыптастырады пли әрекет (оның элементтері), сондықтан көрсетілім мінсіз болуы керек.

Анық, дұрыс және әдемі көрсетілген әдістер әрдайым білім оқушыларға үлкен әсер қалдырады және оларды көрсетілгендей орындауға деген ұмтылысты тудырады.

Көрсету әрқашан қысқаша түсіндірмемен бірге жүруі керек. Зерттелетін әдіс немесе әрекет туралы толық және дұрыс идеяны құру үшін тек визуалды идеяның болуы жеткіліксіз, оны да түсіну керек.

Түсініктеме зерттелетін саптық әдістердің немесе көрсетілім кезінде сіңуі қиын әрекеттердің осындай жақтарын ашуға мүмкіндік береді. Ол оқушыларды не көрсетілетініне немесе саптық қабылдаудың немесе әрекеттің дұрыстығына байланысты болатын нәрсеге бағыттайды.

Саптық техникамен танысқаннан кейін олар бір-бірімен байланысты екі негізгі кезеңді қамтитын тұтас әрекет ретінде дағдыларды қалыптастыра бастайды.

Бірінші кезең-күрделі қабылдауды элементтерге бөлу және оны элементтер бойынша орындау.

Екінші кезең элементтерді топтарға, содан кейін біртұтас тұтастыққа дәйекті түрде біріктіреді.

Оқу аяқталғаннан кейін жаттығу өтеді, ол жалпы зерттелетін қабылдауды бірнеше рет орындаудан тұрады.

Бұл жағдайда менеджер барлық әдістердің дұрыс, жылдам, әдемі және анық орындалуын қамтамасыз етуі керек.

Көшбасшы өзінің тәжіберлік оқу іс-әрекетінде жақсы нәтижелерге қол жеткізеді, егер ол оқушылардың жағдайы мен жеке ерекшеліктерін ескерсе, қателіктерден аулақ бола алады.

Бұл басшыға бөлімшемен және әрбір білім алушымен жеке жақсы байланыс орнатуға, білім алушылардың деректері үшін оқу материалының мазмұнын және өз бетінше жұмыс істеу үшін тапсырмалардың көлемін дұрыс анықтауға, олқылықтарды жоюға және саптық оқытуға уақтылы көмек көрсетуге, әрбір білім алушыға тәрбиелік әсердің негізгі бағыттарын дұрыс таңдауға көмектеседі.

Көшбасшы әрдайым техникалық оқыту құралдарын, әсіресе саптық дайындық бойынша оқу фильмдерін ұтымды пайдалану - бұл мақсат емес, материалды жақсы игеру және есте сақтау құралы екенін ұмытпауы керек.

Сондықтан демонстрациялық материал мұқият таңдалуы керек және оны қолдану сабақтың шамадан тыс қанықтылығын болдырмау үшін жақсы ойластырылуы керек.

2 БӨЛІМ. САПТЫҚ ТӘСІЛДЕР ЖӘНЕ ҚАРУСЫЗ ҚОЗҒАЛЫС ЖАСАУ

2.1 Саптық қалып оқыту. «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ », «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ», «ТОҚТАТ» командаларын орындауды үйрету әдістемесі.

Саптық қалып үйрету үшін бөлімше командирі бір қатарда бөлімше салады және саптың ортасына дейін шығып, саптық позицияны қалай қабылдау керектігін көрсетеді.

Сабақты бастай отырып, командир бағыныштыларды оны үлгілі көрсету арқылы саптық тіректің элементтерімен таныстырады. Бұл жағдайда бағыныштылар командирді алдыңғы және бүйір жағынан көрсеткен кезде көруі керек.

Саптық қалып «САПҚА ТҰР» командасы бойынша қабылданады.

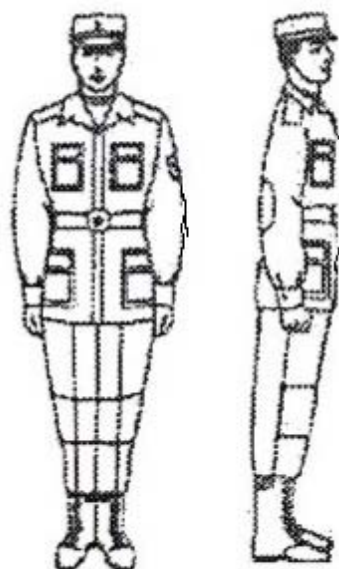
Бұл бұйрық бойынша тез қатарға тұрыңыз және тік тұрыңыз, кернеусіз, өкшені бірге қойыңыз, ал шұлықты алдыңғы сызық бойымен аяқтың еніне дейін ашыңыз; тіздегі аяқтарды түзетіңіз, бірақ кернемеңіз; кеудені көтеріп, бүкіл денені сәл алға қарай беріңіз; асқазанды алыңыз; иықтарды ашыңыз; қолдар, алақандарын ішке қаратып, жамбастың бүйір және ортасы болды, ал саусақтар жартылай бүгіліп, жамбасқа тиді; басын жоғары және тік ұстау, иегін ашпай; тікелей алдыңызға қарау; дереу әрекет етуге дайын болу.

Көрсетілімді аяқтағаннан кейін командир қатарды ашып, бағыныштыларға саптық күйінде қабылдауға мүмкіндік береді, ал өзі жіберген қателіктерін жоюға тырысып, әр оқушыны тексереді. Содан кейін командир элементтер бойынша саптық позицияны үйренуге кіріседі (1-сурет). Егер бағыныштылардың көпшілігі қателер қателіктер жіберсе, командир дайындық жаттығулары арқылы қабылдауды практикалық үйренуге кіріседі.

Ол үшін ашық бір қатарлы саптағы оқытылатын бөлімшелер саптық алаңның сызығына түседі. Бөлім командирі алғашқы дайындық жаттығуын көрсетеді – «аяқтың ұшын аяқтың еніне дейін кеңейту». Білім алушыларға осы дайындық жаттығуын екі минут ішінде орындауға мүмкіндік береді, ал өзі шұлықтардың

орналасуын бақылайды. Осыдан кейін командир жаттығуға кіріседі.

Бұл дайындық жаттығуын орындау «аяқтың ұшын азайту, БІР -команда, аяқтың ұшын ажырату, ЕКІ - команда» командасы бойынша жүзеге асырылады. Командаларға қызмет көрсете отырып, бөлімше командирі шұлық өсірудің бақылайды және білім алушылардың жіберген қателіктерін көрсетеді. Алдымен жаттығу жалпы командада бірнеше рет орындалады, содан кейін бөлім командирі әр білім алушының жаттығуды орындауын тексереді. Осыдан кейін ол өзін-өзі оқытуға кірісуді бұйырады. Жаттығуды бірнеше рет орындау керек, содан кейін ғана шұлықтың сызықтан ауытқығанын тексеріңіз [1].

1-сурет. Элементтер бойынша саптық қалыпты оқыту.

Бір жаттығудан кейін сіз жұптық жаттығуларға ауыса аласыз.

Содан кейін бөлім командирі екінші дайындық жаттығуын көрсетеді – кеудені денені сәл алға қарай көтеру, ішті алу, иықтарды орналастыру және қолды жамбастың ортасына түсіру. Бұл жаттығу алдыңғы жаттығумен бірдей ретпен орындалады. Сабақ жетекшісі бұл жаттығуды бастағанда терең дем алып, кеуде қуысын ұстап, дем шығарып, тыныс алуды жалғастыру керек екенін түсіндіреді, көтерілген кеуде. Кеудеңізді көтергеннен кейін, дене корпусын сәл алға қарай созып, ішіңізді

алып, иығыңызды ашыңыз. Бұл кезде қолдар алақанға қараған қолдар жамбастың бүйірінде және ортасында, ал саусақтар жартылай бүгіліп, жамбасқа тиетін етіп төмен түседі. Іштің сәл алға берілуінің дұрыстығын тексеру үшін шұлыққа көтерілу керек, содан кейін корпустың көлбеуін өзгертпестен, бүкіл аяққа түсу керек.

Бұл дайындық жаттығуын үйрену «Кеудені көтеру, асқазанды алу, иықтарды ашу, дене іштің алға беру, бір рет жасау, бастапқы орналасуы қабылдау, екеуін жасау» командасы бойынша жүзеге асырылады. Жаттығу бөлімдегі әрбір студент дұрыс саптық позиция мен бос күйдегі позиция арасындағы айырмашылықты сезінгенге дейін жасалады.

Екінші дайындық жаттығуларын орындау кезінде бөлімше командирі білім алушылардың саптық позицияда басын қалай ұстау керектігін көрсетеді. Бастың дұрыс орналасуын тексеру үшін саптық позицияны қабылдау керек және басыңызды төмен түсірмей, алдыңызда төмен қарау керек. Бастың дұрыс орналасуымен оқушы сайтта өзінен екі-үш қадам қашықтықта ең жақын нүктені көруі керек, оқушының басының кез келген басқа позициясы дұрыс болмайды.

Бөлімдер бойынша саптық күйінде қабылдауға үйрете отырып, командир бағыныштыларды қабылдауды тұтастай орындауға үйретеді, ол үшін командалар береді, мысалы: «Бөлім, бір қатарда болу» немесе «бөлім - «ТІК ТҰР». Білім алушылардың командаларды орындайды, саптық

позицияны қабылдайды, ал командир олардың әрекеттерін бақылайды және жіберілген қателерді жоюға қол жеткізеді.

Білім алушылардың саптық күйінде дұрыс қабылдағанын тексеру үшін «ТІК ТҰР», содан кейін «аяқ шұлықтарын көтеру» командасын беру керек. Егер кез-келген адамда саптық тірек дұрыс қабылданбаған болса, дене корпусы біршама алға берілмеген болса, онда олар бұл әрекетті оңай орындайды. Саптық позицияны дұрыс қабылдағандар аяқтың шұлықтарын көтере алмайды. Осы мақсатта сіз білім алушыларға шұлықпен көтерілуді бұйыра аласыз. Егер олар оңай болса, алға еңкеймей, команданы орындайды, демек, саптық тірек дұрыс орындалады.

2.2 «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ », «ТІК ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ», «ТОҚТАТ» командаларын орындауды үйрету әдістемесі.

Дайындық жаттығуларын жасағаннан кейін көшбасшы жалпы саптық позицияның барлық элементтерін жаттықтыруға кіріседі, ол үшін «САПҚА ТҰР», «ТҮЗЕЛ», «ТІК ТҰР» немесе басқа командалар командаларын береді, содан кейін саптық позицияны қабылдау қажет.

«ТІК ТҰР» командасы бойынша орнында болған кезде оқушы саптық позицияны тез қабылдап, қозғалмауы керек.

«ТІК ТҰР» ережесі командасыз да қабылданады: Қазақстан Республикасының Мемлекеттік әнұранын орындау кезінде, бұйрық беру және алу кезінде, бір-біріне баянаты мен Үндеуі кезінде, сәлемдесу кезінде, сондай-ақ командалар беру кезінде.

Білім алушылардың саптық қалып қабылдауды үйренгеннен кейін, командир оларды «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ» командаларын орындауға үйретеді. «РЕТТЕЛ» командасының алдында әрқашан «ЕРКІН ТҰР» командасын беру керек.

«ЕРКІН ТҰР» команда бойынша сіз еркін болуыңыз керек, тізеңізде оң немесе сол аяғыңызды әлсіретіңіз, бірақ орнынан кетпеңіз, назарыңызды әлсіретпеңіз, сөйлеспеңіз.

Қабылдауды тоқтату немесе тоқтату үшін «ТОҚТАТ» команда беріледі. Бұл команда қабылдауды аяқтағанға дейін болған позицияны қабылдайды.

Осы командалардың қалай орындалатынын көрсетіп, түсіндіргеннен кейін командир жаттығуды бастайды. Осы мақсатта ол командаларға қызмет ете отырып, әртүрлі құрылымдар жасайды, мысалы: «бөлім – тараңыз», "Бөлім – бір қатарға - «САПҚА ТҰР», «ЕРКІН ТҰР», «РЕТТЕЛ».

Білім алушылар саптық қалып қабылдайды, командаларды орындайды, ал командир олардың әрекеттерін бақылайды және олар жіберген қателерді жоюға қол жеткізеді. Бұл жағдайда командир командаларды дұрыс орындамағандарға ескертулер жасайды, оларды бірнеше рет тапсырады және дұрыс орындауға қол жеткізеді. Болашақта дағдылар келесі сабақтарда жетілдіріледі.

Сабақ соңында басшы әрбір білім алушыға саптық бағананы орындағаны үшін баға беруі тиіс.

2.3 Орнында бұрылыстарды орындауға үйрету.

Орнында бұрылыстарды үйрету үшін басшы саптық алаңның периметрі бойынша бөлімше салады (төрт адым аралықпен бір қатарда) және саптың ортасына шығып, жалпы бұрылысты жарғылық қарқынмен көрсетеді.

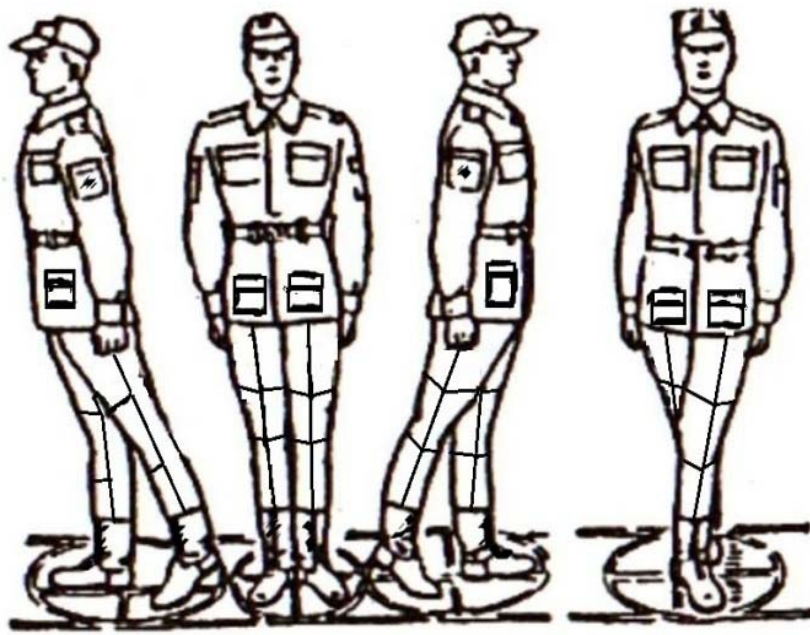
Сайттағы бұрылыстар «Оң-ҒА», «Жарты айналым оң-ҒА», «Сол-ҒА», «Жарты айналым сол-ҒА», «Артқа БҰРЫЛ» командалары бойынша орындалады.

Артқа бұрыл ($1/2$ шеңберге), солға ($1/4$ шеңберге), солға жарты айналымға ($1/8$ шеңберге) бұрылыстар сол жақ өкшеге және оң жақ шұлыққа сол қолдың жағына; оңға және оңға жарты айналымға - оң өкшеге және сол жақ шұлыққа оң қолдың жағына жүргізіледі.

Көрсетілімнен кейін сабақ жетекшісі бұрылысты баяу орындай отырып, солға және шеңберге бұрылыстар сол өкшемен және оң жақ шұлықпен, ал оңға бұрылу оң өкшемен және сол жақ шұлықпен жасалатынын түсіндіреді. Орнында бұрылыстар екі рет орындалады. Бірінші есеп бойынша, дененің позициясын саптық позициядағыдай сақтай отырып, көрсетілген бағытқа бұрылу керек және тізедегі аяқтарды бүкпей, дененің салмағын алдыңғы аяққа ауыстыру керек. Тұрған аяқтың артқы жағындағы өкше және тұрған аяқтың алдыңғы жағындағы шұлық бұрылыстың соңында шұлықтар алдыңғы сызық бойымен және аяқтың еніне дейін ашылатындай етіп орналастырылуы керек. Екінші есеп бойынша, тізеге бүгілмей, тұрған аяқты ең қысқа жолмен артына қойыңыз.

Қабылдауды көрсетіп, айтып бергеннен кейін сабақ жетекшісі бөлімді бір қадам ашып, бұрылыстарды үйренуге кіріседі.

Үйренуді оңға және солға бұрылудан бастау керек, содан кейін шеңбер бойымен күрделі бұрылысқа көшу керек [2].

2-сурет. Бұрылу кезінде аяқтың орналасуы.

Сабақ жетекшісі жергілікті бұрылыстарды барлық сабақтарда, бастыққа жақындағанда және одан алыстағанда, сондай-ақ сабақтарда да, құрылыстар мен қозғалыстар кезінде де қызметке тұрғызылған кезде жалғыз қызметшілер орындайтынын түсіндіреді.

Бұрылыстарды орнында оқыту саптық тіректі пысықтағаннан кейін басталады, өйткені оның негізінде ғана осы әдістерді дұрыс игеруге болады.

Бұл ретте алдымен оңға, солға ($1/4$ шеңберге) және шеңберге ($1/2$ шеңберге) бұрылыстарды, содан кейін жарты айналымды оңға және жарты айналымды солға ($1/8$ шеңберге) бұруды пысықтау қажет.

Барлық бұрылыстар екі есепте орындалады (2-сурет):

бірінші есепте дененің дұрыс орналасуын сақтай отырып, бұрылу керек, ал тізедегі аяқтарды бүкпей, дененің салмағын алдыңғы тұрған аяққа ауыстыру керек, екінші есепте екінші аяқты ең қысқа жолмен қою керек.

Орнында айқын және әдемі бұрылу үшін дененің ауырлығын бұрылыс жасалатын аяққа ауыстыру керек, сонымен бірге денені бұрылысқа қарай сермеп, дененің тұрақты күйін сақтай отырып, қарама-қарсы аяқтың саусағына қатты назар аудару керек. Осыдан кейін командир қабылдауды баяу

қарқынмен көрсетеді, сонымен бірге алдын-ала және атқарушы командалар бойынша іс-қимыл тәртібін түсіндіреді. Оңға бұрылу екі шотқа бөлу арқылы үйренеді.

Бөліну бойынша қабылдауды көрсете отырып, командир: «Оңға, бөліну бойынша: жаса - БІР, жаса – ЕКІ».

Командир бірінші есеп бойынша оқитындардың оң өкшесі мен сол саусағындағы оң қолына қарай күрт бұрылып, саптық позициядағыдай корпустың қалпын сақтап, дененің салмағын алдыңғы аяққа көтеріп, тізелерінде бүгілмеуін қамтамасыз етеді. Тұрған аяқтың артқы жағындағы өкше және тұрған аяқтың алдыңғы жағындағы шұлық бұрылыс аяқталғаннан кейін шұлықтар аяқтың еніне дейін ашылатындай етіп орналастырылуы керек. Қолдың орналасуы саптық позициядағыдай болуы керек.

Егер элемент дұрыс немесе анық орындалмаса, «БІР» шоты бойынша «ТОҚТАТ» команда беріледі. «Жаса – ЕКІ» есебімен сол аяғыңызды тізеңізге бүкпей ең қысқа жолмен қойыңыз.

Бөліну арқылы оңға бұрылуды үйренген командир оны тұтастай үйренуге кіріседі. Ол үшін ол «Оң-ҒА» командасын береді және оны дауыстап санаумен сүйемелдейді: «БІР, ЕКІ».

Қабылдауды зерттеуді оқушылардың өздері немесе барабан астында дауыстап жалғастыруға болады.

Бұрылысты зерттеу кезінде оның тек аяқтың көмегімен ғана емес, сонымен қатар саптық тіректің барлық ережелерін сақтай отырып, денені бұрылысқа қарай күрт жылжыту арқылы жүзеге асырылатынына назар аудару керек.

Оңға бұрылуды орындауда жаттығуды аяқтағаннан кейін бөлім командирі алдымен тұтастай көрсетеді, содан кейін бөлімдер солға бұрылады. Солға бұрылу екі санау үшін де орындалады. «Солға, бөлімшедерге, бір рет жасаңыз» пәрмені бойынша оқушылар сол өкшеге және оң саусаққа бұрылып, дененің ауырлығын сол аяққа ауыстыруы керек, дененің дұрыс орналасуын сақтай отырып, аяқтарын тізелерінде бүгіп, қолдарымен бұрылу кезінде сермеу керек. «Жаса – ЕКІ» шотына сәйкес, оң аяқты өкшелер бірге болатындай және шұлықтар аяқтың еніне дейін ашылатындай етіп сол жаққа қысқа етіп қою керек.

Солға бұрылуды көрсетіп, түсіндіргеннен кейін, сол бұрылысты орындау кезінде жаттығулар бірдей ретпен жүзеге асырылады.

Бөліммен солға бұрылуды зерттегеннен кейін командир айналмалы бұрылысты зерттеуге көшеді. Ол қабылдауды тұтастай көрсетеді, содан кейін екі шотқа бөлінеді. Әрі қарай, командир артқа бұрыл кезінде «Артқа БҰРЫЛ» командасы бойынша солға бұрылу сияқты орындалатынын түсіндіреді, тек айырмашылығы-корпусты бұру 180° - қа жасалады.

«Артқа БҰРЫЛ» бойынша, бөлімдер бойынша, бір рет жасаңыз» командасы бойынша сіз сол жақ өкшеге және оң жақ шұлыққа күрт бұрылып, аяғыңызды тізеңізге бүкпей, дененің салмағын сол аяғыңыздың өкшесіне ауыстырып, өзегіңізді сәл алға жылжытуыңыз керек. Артқа бұрыл кезінде қолды корпустың айналасында сермеуге де жол берілмейді. «Жаса – ЕКІ» шотына сәйкес, оң аяқты сол аяққа ең қысқа жолмен қою керек, осылайша өкшелер бірге болады, ал шұлықтар аяқтың еніне дейін ашылады.

Бөлімдер бойынша қабылдаудың дұрыс орындалуына қол жеткізгеннен кейін, жалпы айналымды орындауда оқушыларды оқытуға көшу керек.

Айналмалы бұрылысты үйрету кезінде командир артқы жағынан тұрған аяғын мерзімінен бұрын жұлып алмауын, ал бұрылу кезінде денесінің тербелуіне және қолдарының серпілуіне жол бермеуін мұқият қадағалап отыруы керек.

Оңға, солға, артқа бұрыл бұрылыстарда жаттығу өздігінен, жұппен және бөлімше құрамында толық игерілгенге дейін жүргізіледі.

Егер білім алушы бұрылысты орындаса немесе оның элементі дұрыс болмаса, сабақ жетекшісі «ТОҚТАТ» команда береді, қатені көрсетеді және қайталау пәрменін береді.

Егер білім алушылар қатені қайталаса, онда командир оны қабілетсіз етеді, қатені көрсетеді, командалар береді, оны үйретеді, команданы орындау барысында барлық дұрыс емес әрекеттерді жояды.

Осы уақытта сапта тұрғандар білім алушылармен бірге командирдің бұйрықтары бойынша қабылдауды орындайды. Қателік жіберген оқуды аяқтағаннан кейін сабақ жетекшісі оған

қатарға тұруды бұйырады және кезекті оқушыны қатардан оқытуға шақырады.

Орнында бұрылыстарды орындау кезінде келесі қателіктер тән: алдын-ала бұйрық бойынша денені мерзімінен бұрын бұру, тізедегі аяқтарды бұгу, бұрылу кезінде қолды сермеу, басын төмен еңкейту, кеудені түсіру немесе іштің шығуы, денені артқа бұру, өкшемен емес, бүкіл аяқпен бұрылу, шеңбермен бұрылу кезінде толық емес бұрылу, аяқты ең қысқа емес етіп қою бұл жағдайда корпустың тербелісі. Оқу барысында сабақ жетекшісі өзінің саптық шеберлігін жетілдіреді, сондықтан ол жеке құрамға командалар бере отырып, әдістерді өзі үлгілі орындайды.

Білім алушылар қабылдауды меңгергеннен кейін сабақ жетекшісі оны орындауға дайындықты ұйымдастырады.

Жаттығу кезінде сабақ жетекшісі әр оқушының дұрыс орындалуын қадағалайды және қажет болған жағдайда қателіктер жібергендерді жеке жаттықтырады.

2.4 Саптық және жорықтық адыммен қозғалысты оқыту әдістемесі.

Саптық адым - бұл саптық техниканы игерудегі ең күрделі және қиын әдістердің бірі, оны орындау білім алушылар ерекше жинақылықты, сергектікті, анықтықты, қолдар мен аяқтардың үйлесімді қозғалысын талап етеді.

Саптық қадам бөлімшелердің салтанатты шерумен өтуі кезінде, олар сәлемдесуді қозғалыста орындаған кезде, әскери қызметшінің бастыққа жақындауы және одан кету кезінде, істен шығу және қызметке оралу кезінде, сондай-ақ саптық сабақтарда қолданылады.

Саптық қадаммен қозғалысты оқытудың дәйектілігі келесідей ұсынылады:

қол қозғалысында жаттығу;

жаттығу орнында адымды белгілеуде;

төрт саптық адыммен қозғалыста жаттығу.

екі санау үшін саптық адыммен қозғалыста жаттығу;

баяу қарқынмен саптық адыммен қозғалыста жаттығу (минутына 95-105 адым);

саптық алаңды белгілеу бойынша жарғылық қарқынмен саптық адыммен қозғалыста жаттығу;

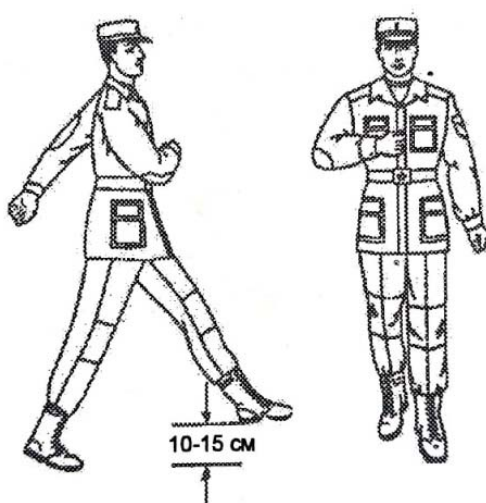
шеру алаңында белгілеусіз саптық адыммен қозғалыстағы жалпы жаттығу;

сынақтарды қабылдау.

Саптық адымды қолдану туралы айтып, командир оны бөлімшемен бірге үйренуге кіріседі. Әрбір жаңа әдіс сияқты саптық адыммен қозғалуды үйрену үлгілі көрсетуден және түсіндіруден басталуы керек.

Бұл үшін дайындық жаттығуларын қолдана отырып, элементтерге саптық адымды үйрену ұсынылады.

Жалпы саптық адыммен қозғалысты көрсете отырып, бөлім командирі бөлімдер бойынша алғашқы дайындық жаттығуын - қол қимылын көрсетеді, содан кейін «Қолдың қозғалысы, жаса - БІР, жаса - екі» командасын береді. «жаса - БІР» деп есептегенде, білім алушыларды оң қолын шынтағында бүгіп, қолды белдік ілмегінен жоғары алақанның еніне көтеріп, алақанның денеден қашықтықта болатындай етіп дененің жанындағы иықтан қозғалуы керек; сонымен бірге сол қолды иық буынының істен шығуына дейін артқа қарай жылжытыңыз. Саусақтар жартылай бүгіліп, оң қолдың шынтағы сәл көтерілуі керек. «Жаса - ЕКІ» шотында білім алушылар сол қолымен алға, ал оң қолымен иықтан бастап артқа қарай бас тартуға дейін қозғалыс жасауы керек (3-сурет).

3-сурет. Саптық адыммен қозғалу кезінде қолдың орналасуын көрсету

Әр шоттан кейін командир білім алушылардың қолының жағдайын кешіктіреді және олар жіберген қателерді түзетеді. Егер студенттердің көпшілігі қабылдауды дұрыс орындамаса, ол «ТОҚТАТ» пәрменін береді, ал егер тек бір оқушы қателіктер жіберсе, мысалы, «Оразов – «ТОҚТАТ» командасын береді.

Командирдің бұйрықтары бойынша бөлуге арналған дайындық жаттығуларын үйренгеннен кейін, сіз оқушылардың өздері немесе барабан астында жаттығуға ауыса аласыз. Бұл жаттығуды қиындату үшін оған келесі адымды белгілеу қосылады.

Орнында адымды белгілеу «Орнында, адыммен – БАС» командасы бойынша жүргізіледі. Бұл команда бойынша оқушылар аяғын көтереді жерден 10-15 см қашықтықта және оны бүкіл аяққа жерге қойыңыз.

Қолға арналған дайындық жаттығуларын орнында қадаммен жаттықтыру үшін командир «Қолдың қозғалысы орнында адыммен, жаса - БІР, жаса - екі» командасын береді. Жаттығу кезінде қолдың дұрыс қозғалысы мен орналасуына ерекше назар аударылады (4-сурет).

4-сурет. Бір уақытта адымды белгілеу арқылы қолдың қозғалысын үйрену.

Қолдың дұрыс орналасуын игергеннен кейін, орнында адым басқан кезде командир келесі дайындық жаттығуларын - төрт және екі санау бойынша саптық адыммен қозғалысты оқыту кіріседі.

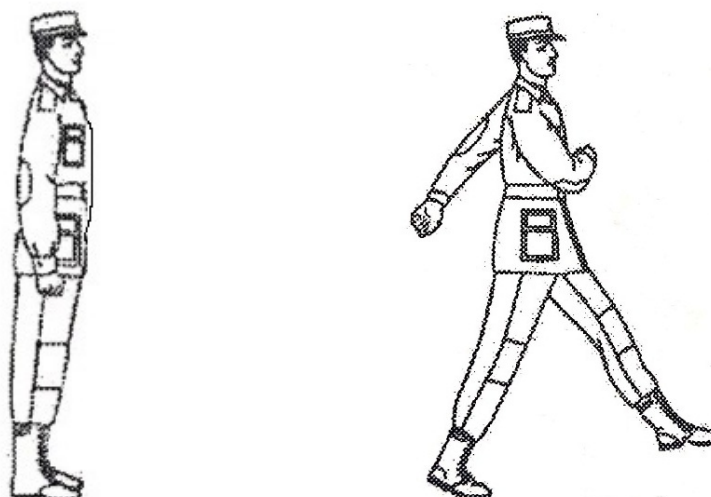
Төрт санға бөлу бойынша дайындық жаттығуын көрсеткеннен кейін командир бөлімді төрт адымға ашып, оны оңға бұрып: «Саптық адым, төрт санға бөлу, адым – БАС» деп бұйрық береді. «БАС» командасынан кейін «БІР, екі, үш, төрт; БІР, екі, үш, төрт» және т.б. «БІР» есеп қатты айтылады.

Алдын ала «адым» пәрмені бойынша оқытылатын бөлімдер дененің ауырлығын оң аяғына көбірек ауыстырып, тұрақтылықты сақтай отырып, өзекті сәл алға шығарады. «БАС» атқарушы командасы бойынша және «БІР» рет есебімен олар қозғалысты сол аяғынан толық адыммен бастайды, аяғын жерден 10-15 см биіктікке созып (аяғы жерге параллель) алға шығарады және оны бүкіл аяққа мықтап орналастырады, сонымен бірге оң аяғын жерден көтереді аяқты сол аяғының өкшесіне қарай жарты адым алға тартыңыз.

Адыммен бір мезгілде білім алушылар оң қолымен алға, ал сол қолымен артқа бас тартуға дейін (бірінші дайындық жаттығуында көрсетілгендей) және сол аяғымен төмен қаратып, оң аяғы түзу, саусағы жердің өзіне жақын тұрады. «Екі, үш, төрт» рет үзінді жасалады, осы уақытта жіберілген қателерді жояды.

Төрт есебі дайындық жаттығуын жасағаннан кейін командир сол қозғалысты екі есепке қайталайды, ол үшін ол «Саптық адыммен, екі рет бөліну бойынша, адыммен – БАС» командасын береді және «бір, екі; бір, екі» деп санайды. т. б. «БІР» рет есебі бойынша алға адым, есебі бойынша орындалады «екі» - үзінді.

Егер оқу бөлімдері қателіктер жіберсе, жаттығуды тағы төрт рет қайталау керек. Содан кейін командир минутына 50 - 60 адым жылдамдықпен саптық адымдар қозғалысын үйретуге кіріседі, содан кейін қозғалыс қарқынын минутына 95-105 адымға дейін арттырады. Қателерді түзету үшін саптық адыммен толық қозғалыс қарқынымен қайтадан төрт немесе екі санау бойынша бөлімдер бойынша қозғалысқа өту ұсынылады. Жалпы қабылдауды орындауда бөлімшені оқыту барысында минутына 95-105 адым қозғалыс қарқынын қатаң сақтау қажет (4.1-сурет).

4.1-сурет. Саптық адыммен қозғалыс.

Бөлімше командирі саптық алаңның ортасында бола отырып, қажетті командаларды береді. Егер ол жалпы қатені байқаса, онда ол бөлімді тоқтатады, оны солға бұрады және қалай істеу керектігін көрсетіп, жаттығуды жалғастырады. Егер бір ғана оқушы өрескел қателік жіберсе, командир оны бір адым шетке шығарады, қасында болады және жолда қатені түзетеді.

Бөлу бойынша оқыту және тұтастай алғанда командалар бойынша және командирдің есебінен, білім алушылардың өз бетінше, сондай-ақ барабанның есебінен жүргізілуі мүмкін.

Егер жаттығушы қозғалу кезінде секіріп кетсе, онда оның қателігін көрсетіп, дененің ауырлығын аяғынан аяғына біркелкі көтеруді талап етуі керек, ал серпіліс емес, бір аяқтың екінші аяғының артына жылжуына жол берілмеуі керек.

Кейіннен бөлімше құрылысындағы саптық адыммен қозғалысты жаттықтыруға көшу керек.

Саптық қадаммен қозғалысты оқытуды аяқтағаннан кейін командир әрбір білім алушыдан сынақты қабылдайды.

2.5 Қозғалыстағы бұрылыстарды оқыту әдістемесі.

Қозғалыстағы бұрылыстарды бөлуді үйрену олардың командирінің көрсетуінен басталады. Бөлім командирі қозғалыста оңға бұрылуды көрсеткеннен кейін, жалпы алғанда,

бұрылыс үш санға бөліну арқылы үйренеді. Командир бұйрық береді: «Қозғалыста оңға бұрылу: жаса - БІР, жаса - ЕКІ, жаса - ҮШ». «Жаса - БІР» есебіне сәйкес, сол аяғымен алға қарай саптық адым жасау керек, қолдарыңызды адым такағымен сермеп, қолдарыңызды төмен түсіріп, тоқтау керек; «жаса – ЕКІ» рет бойынша сол аяқтың саусағымен күрт оңға бұрылып, бұрылыспен бір уақытта оң аяқты алға шығарып, жаңа бағытта қадам жасаңыз, «жаса – ҮШ» есебі бойынша сол аяқты қойыңыз.

Келесі есеп бойынша «Жаса - БІР», «жаса - ЕКІ», «жаса - ҮШ», қабылдау алдымен қайталанады және т. б.

Жаттығу үшін командир бірінші және екінші бөлімдерді есептейді, бір-біріне қарсы сегіз адыммен төрт адым аралықпен орналастырады, осылайша әрқайсысы саптық алаңның ішкі сызықтарындағы шағын шаршыға қарсы болады. Жаттығу «Төрт санға оңға бұрылу, адым – БАС» командасы бойынша үш адым алға жылжумен төрт санаққа жүргізіледі және «бір, екі, үш, ТӨРТ» деп есептейді.

Солға бұрылуды пысықтамас бұрын, бөлім командирі оның оңға бұрылу сияқты орындалатынын, тек солға бұрылу төрт қадамнан кейін жасалатынын, ал оң аяқтың саусағындағы бұрылыс «БІР» тағы бір есеппен орындалатынын атап көрсетеді. Атқарушы команда сол аяғын жерге қоюмен бір мезгілде беріледі.

Жаттығу үшін командир бөлімді бір адым артқа тартып, оны тік төртбұрыштың сыртқы сызығына орналастырады. Бұрылысты орындау «Төрт санға солға бұрылу, адым - БАС» командасынан басталады, содан кейін «БІР, екі, үш, төрт» санына, ал келесі «БІР» санына сәйкес бұрылыс пен адым жасайды, «екі, үш, төрт» санына қарай жалғастырады.

Жаттығу білім алушылардың өздері немесе барабан астында аяқталуы мүмкін. Жақсы игеру үшін жаттығуды саптық алаңның кіші және үлкен шаршы ішінде оңға және солға бұру ұсынылады, ол үшін бөлім сарбаздар арасында төрт қадаммен қозғалады.

Командир білім алушылардың назарын оңға, солға бұрылыстардан айырмашылығы, айналмалы қозғалыстағы бұрылыс екі аяқтың шұлықтарында орындалатынына және бұрылғаннан кейінгі қозғалыс аяқтар шұлықта болған кезде сол

аяқтан басталатынына аударады. Бұрылғаннан кейін өкшеге түсуге рұқсат етілмейді.

Командир қозғалыстағы шеңберді бұру үшін «БАС» атқарушы командасы аяқты жерге өңдеумен бір мезгілде берілетінін, содан кейін үш шотқа бұрылу орындалатынын түсіндіреді.

Қозғалыста артқа бұрыла үйрену «Қозғалыста артқа бұрыла бөліну бойынша, «Жаса - БІР», «жаса - ЕКІ», «жаса - ҮШ», «жаса - ТӨРТ» командасы бойынша төрт санға бөлінуден басталады. «Жаса - БІР» есебімен артқа бұрыла үшін сол аяғынан алға адым жасайды және сол қалпында қалады; «жаса - ЕКІ» есебі бойынша оң аяқты жарты адым алға және солға сәл көтеріңіз және екі аяқтың шұлықтарында сол қолға қарай күрт бұрылып, осы қалыпта қалады.

«Жаса - ҮШ» есебі бойынша олар сол аяғынан алға қарай адым жасайды, ал «жаса - ТӨРТ» есебі бойынша оң аяқты бекітеді.

Жаттығу жаңа бағытта бірдей ретпен қайталанады, алдымен командирдің есебінен, содан кейін білім алушылардың есебінен немесе барабанның астында.

Артқа бұрыла орындау кезінде бұрылыстың айқындығына, сондай-ақ қолдың адым такағындағы қозғалысына ерекше назар аударылады, яғни «жаса - ЕКІ» есебімен алдымен оң аяқты жарты адым алға шығарғанда, онымен бірге сол қолды алға, ал оң қолды артқа жіберу керек. Айналу кезінде қолдың қозғалысы жалғасады. Екі аяқтың саусақтарында бұрылыс басталған кезде, қадам такағымен қозғалатын қолдар төменгі жағында болады. «Жаса - ҮШ» деп есептегенде оң қол алға, ал сол қол артқа қарай қозғала бастайды.

Бөлімше командирі оң аяқты алға қарай жарты адымға шығарған кезде қолдар қысылмауын мұқият қадағалайды. Қозғалыс кезінде бұрылысты орындаудағы жаттығулар кезінде бөлім командирі қадам такағындағы қол қозғалысын үйлестіруге ерекше назар аударады.

Бұл жаттығулар орындаудағы жаттығу «үш адым алға қозғалыспен артқа бұрыла, адым - БАС командасы бойынша үш адым алға қозғалыспен бірге жүргізілуі мүмкін, ал «бір, екі, үш» санау бойынша үш адым, «төрт» санау бойынша - артқа бұрыла.

Жүгіру кезінде оңға және солға бұрылу және жартылай бұрылыстар қадаммен қозғалу, екі санау үшін бір орында бұрылу және жүгіру тақағымен бірдей командалар бойынша орындалады.

Жүгіру кезінде айналмалы бұрылыс сол қолға қарай бір жерде, жүгіру тақағында төрт санау үшін жасалады.

Қозғалыстағы бұрылыстарда дағдыларды бекіту үшін оларды саптық жаттығуларға және ең жақсы бөлімге арналған жарыстарға қосу керек.

3 БӨЛІМ. САПТЫҚ ТӘСІЛДЕР ЖӘНЕ ҚАРУМЕН ҚОЗҒАЛЫС ЖАСАУ

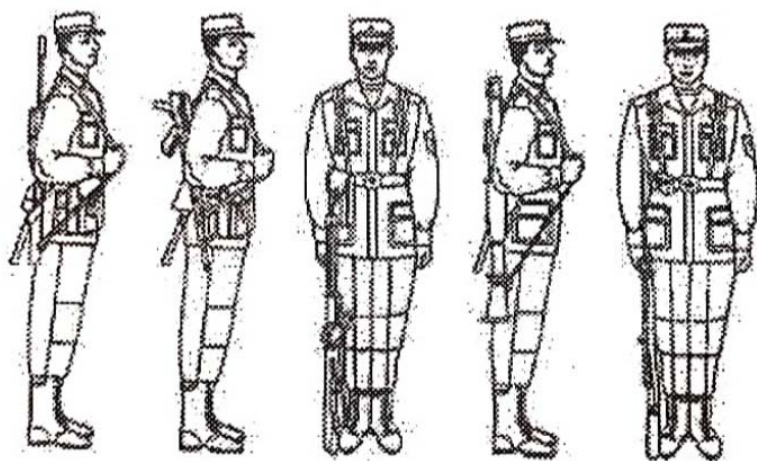
3.1 Қарумен саптық қалып оқыту

Қарумен саптық қалып қарусыз сияқты, бұл ретте «қарубауға» күйіндегі қарудың ұңғы жағын жоғары қаратып, шынтақты денеге қатты қысып - білекті тік күйде, ал жиналмалы дүмі бар автоматты - ұңғы жағын төмен қаратып ұстау керек (5-сурет - 1), 2), 4).

«Кеудеге» күйіндегі автоматпен саптық қалыпты қабылдау кезінде автоматты оң қолмен дүмнің сабынан (ұңғы қорабынан) ұстап, сол қолды төмен түсіру керек.

Қол оқшашарын оң аяқтың жанында ұстап, оның дүмтабаны жерде тұратындай етіп, оң қолын еркін түсіріп, аяғының жанында ұстау керек (5-сурет).

Карабинді қол оқшашары сияқты аяқтың жанында ұстау керек, бұл ретте еркін түсірілген оң қолмен ұңғыны орап газ түтігінен ұстау керек (5-сурет).

5-сурет. Қарумен саптық қалып: 1) дүмді автоматпен; 2) жиналмалы дүмі бар автоматпен; 3) қол оқшашарымен; 4) қол гранатаатқышымен; 5) карабинмен

3.2 Орнында қарумен тәсілдерді орындауды оқыту әдістемесі

Автомат «қарубауға» күйінен «кеудеге» күйіне «Автоматты кеуде-ГЕ» командасы бойынша үш тәсілмен алынады:

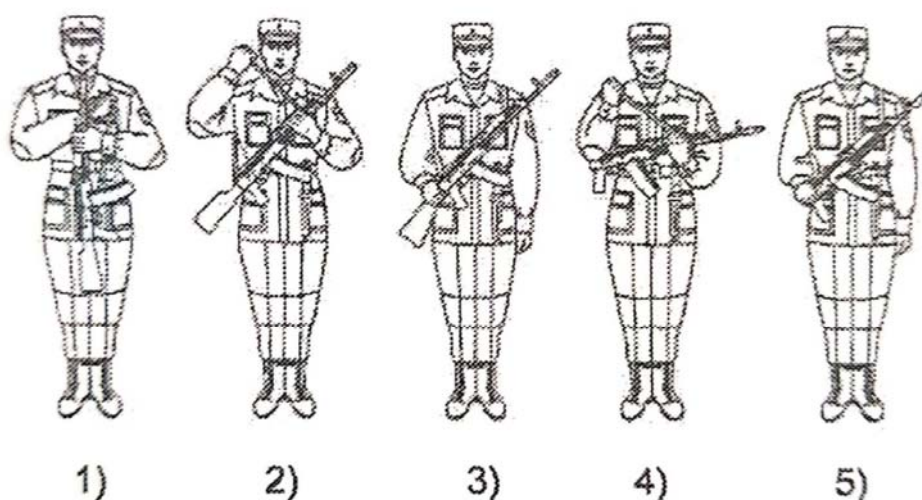
бірінші тәсіл - қарубау бойынша оң қолды біршама жоғары көтеріп, автоматты сол қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасынан ұстап, иықтан алу керек, оқжатарын сол жаққа қаратып, ұңғының ұшын иек деңгейінде, өзінің алдында тік ұстау керек (6-сурет);

екінші тәсіл - қарубауды оң қолмен оңға қарай жіберу керек және оны алақанмен саусақтарды жартылай бүгілген және өзіне қарап тұратындай етіп ұстау керек; онымен бір уақытта оң қолдың шынтағын қарубаудың ішіне кіргізу керек (6-сурет);

үшінші тәсіл - қарубауды бастан асыра тастау керек; автоматты оң қолмен дүмінің сабынан ұстап, ал сол қолды жылдам төмен түсіру керек (6-сурет).

Жиналмалы дүмі бар автомат «қарубауға» күйінен «кеудеге» күйіне дәл сол команда бойынша екі тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - оң қолдың шынтағын қарубаудан шығармай, автоматты иықтан оң қолмен алу керек және автоматты сол қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасынан ұстап, оны өзінің алдында оқжатарын төмен, ұңғы жағын солға қаратып ұстау керек (6-сурет);

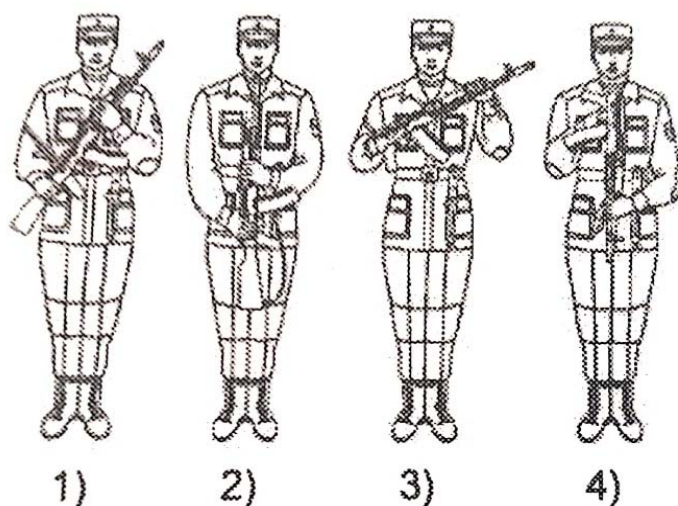
6-сурет. Автоматпен «қарубауға» күйінен «кеудеге» күйіне тәсілдерін орындау

екінші тәсіл - қарубауды оң қолмен бастан асыра сол жақ иыққа тастап, онымен автоматты қарубау жанындағы ұңғы қорабынан ұстау керек, ал сол қолды жылдам төмен түсіру керек (6-сурет).

Автомат «кеудеге» күйінен «қарубауға» күйіне «Қарубау-ҒА» командасы бойынша үш тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - автоматты сол қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасының төменгі жағынан ұстау керек және онымен бір уақытта оны біршама алға жоғары қарай көтере отырып, оң қолды қарубаудың ішінен шығарып, оны дүмінің сабынан ұстау және автоматты 7-суретте көрсетілгендей етіп ұстау керек;

екінші тәсіл - автоматты жоғары көтере отырып, қарубауды бастан асыра тастау керек және автоматты оқжатарын солға қаратып, ұңғы ұшын иек деңгейінде өзінің алдында тік ұстау керек (7-сурет);

7-сурет. «Кеудеге» күйінен «қарубауға» күйіне тәсілдерін автоматпен орындау

үшінші тәсіл - оң қолмен қарубаудың жоғарғы жағынан ұстау және автоматты «қарубауға» күйіне оң жақ иыққа асыра тастау, ал сол қолды жылдам төмен түсіру керек (5-сурет).

Жиналмалы дүмі бар автомат «кеудеге» күйінен «қарубауға» күйіне сол команда бойынша үш тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - автоматты сол қолмен жоғарғы жағынан ұңғысы мен газ түтігінен ұстау және автоматты біршама жоғары

көтере отырып, оң қолдың шынтағын қарубаудың ішінен шығару керек, оң қолмен алақанды төмен қаратып, қарубауды ұңғы қорабы жағынан алу керек (7-сурет);

екінші тәсіл - автоматтың ұңғы қорабын жоғары қарата бұрып, қарубауды бастан асыра тастау керек және автоматты оқжатарын оңға қаратып ұстау керек (7-сурет);

үшінші тәсіл - автоматты «қарубауға» күйіне оң жақ иыққа асыра тастау керек, ал сол қолды жылдам төмен түсіру керек (5-сурет).

Карабин (қол оқшашары) «аяққа» күйінен «қарубауға» күйіне «Қарубау-ҒА» командасы бойынша үш тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - оң қолмен карабинді (қол оқшашарын) оны денеден алшақтатпай, шамалы көтеру, оқжатарын (қол оқшашары - пистолет тұтқасын) солға қарай бұру керек; сол қолмен карабинді оқжатарынан (қол оқшашары - сағағынан) алу және оның ұңғы ұшын көз деңгейінде ұстау керек; оң қолдың шынтағын қысу керек (8-сурет - 1), 2);

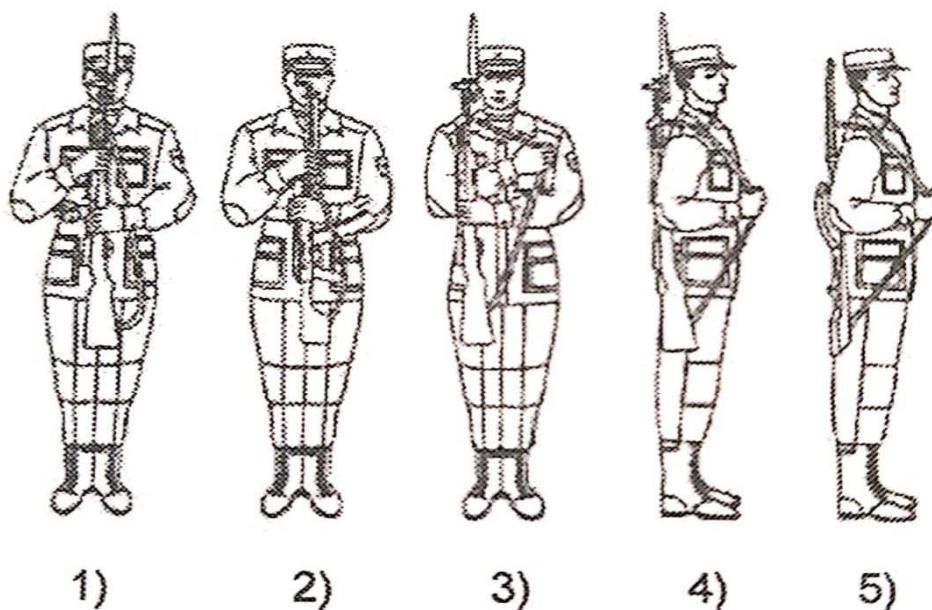
екінші тәсіл - оң қолмен қарубауды алу және оны солға қарай тарту керек (8-сурет);

үшінші тәсіл - карабинді (қол оқшашарын) иыққа жылдам асырып тастау керек; сол қолды төмен түсіру керек; оң қолды білек көлденең күйде болатындай етіп, қарубау бойымен төмен түсіру керек; карабинді (қол оқшашарын) шынтақпен ақырын қысу керек (8-сурет - 4), 5).

Карабин (қол оқшашары) «қарубауға» күйінен «аяққа» күйіне «Аяқ-ҚА» командасы бойынша екі тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - оң қолды қарубау бойымен біршама жоғары көтере отырып, карабинді (қол оқшашарын) иықтан алу керек және оны сол қолмен сағатынан ұстап, карабинді (қол оқшашарын) оң қолмен ұңғы бастырмасының жоғарғы бөлігінен оқжатарын (қол оқшашары - пистолет тұтқасын) солға қарай, ұңғы ұшын көз деңгейіне келтіріп алу керек (8-сурет - 1), 2);

екінші тәсіл - сол қолды жылдам төмен түсіру, ал оң қолмен карабинді (қол оқшашарын) жерге аяқ жанына жайлап қою керек (5-сурет - 3), 5).

**8-сурет. «Қарубауға» тәсілін карбинмен
және қол оқшашарымен орындау**

Карабин «аяққа» күйінен «иыққа» күйіне тек салынған сүңгімен «Иық-ҚА» командасы бойынша екі тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - оң қолмен карабинді көтере және бекітпесін алға қарай бұра отырып, оны дененің жанына сол жақ бүйірге тік ауыстыру керек және онымен бір уақытта оң қолдың алақанымен сағақ пен ұңғы бастырмасының жоғарғы жағынан ұстау керек, онымен бір уақытта сол қолдың алақанын біршама алға жіберу және карабинді дүмімен сол қолдың алақанында дүмтабаны жататындай, бас бармақ алдында тұратындай, ал қалған саусақтар дүмнің сол жағын қысып тұратындай етіп қою керек; карабинді сол жақ иыққа қарама-қарсы қолды созып тік, дүмін сол аяққа тигізе отырып ұстау керек; оң қолдың шынтағы - иық деңгейінде (9-сурет);

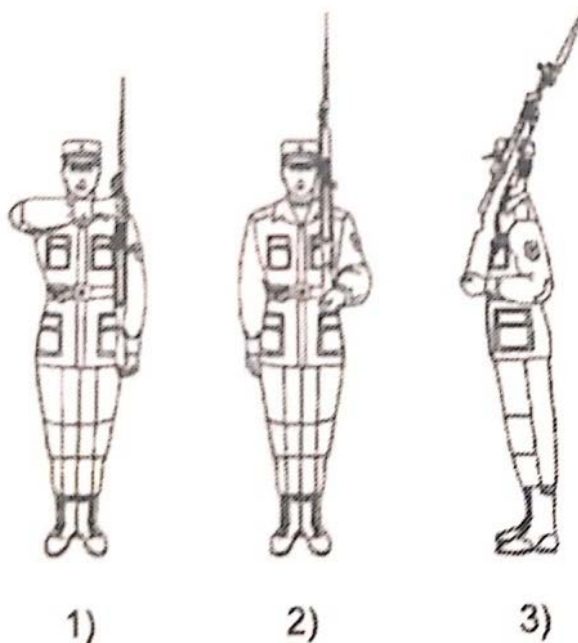
екінші тәсіл - оң қолды жылдам төмен түсіру керек, онымен бір уақытта сол қолмен карабинді, ол ағытқыш доғасымен иық оймасында жататындай етіп көтеру керек және оны жантайтпай ұстап тұру керек; сол қолдың білегін шынтақтан біршама төмен ұстау, дүмді белге, ал қарубауды бүйірге қысып ұстау керек (9-сурет - 2), 3).

Карабин «иыққа» күйінен «аяққа» күйіне «Аяқ-ҚА» командасы бойынша үш тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - сол қолды жылдам төмен түсіріп, онымен бір уақытта карабинді оң қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасының жоғарғы жағынан ұстау керек және оны 9-1) суретте көрсетілген күйге қою керек;

екінші тәсіл - карабинді оң қолмен оның бекітпесін өзіне қаратып, оң аяққа қарай төмен ауыстыру керек; карабинді сол қолмен сүңгі түтігінен ұстап тұрып, оны оң аяқтың екі жаны бойымен дүмі табан жанына тиетіндей етіп ұстап тұру керек;

үшінші тәсіл - сол қолды жылдам төмен түсіріп, ал оң қолмен карабинді жайлап жерге қою керек [3].

9-сурет. «Аяққа» күйінен «иыққа» күйіне тәсілдерін карабинмен орындау

Қарубауды ұзарту (қысқарту) қажет болған кезде «Қарубауды - ҰЗАРТ (ҚЫСҚАРТ)» командасы беріледі.

«Қарубауды» командасы бойынша автоматтар мен қол гранатаатқыштарды оң қолға алып, карабиндер мен оқшашарларды аяқ жанына қою керек; жиналатын дүмі бар автоматтың дүмін жазу керек, ол үшін оң қолды қарубау бойымен біршама жоғары көтеріп, автоматты иықтан алу және оны сол қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасынан ұстап, өзінің алдында оқжатарын төмен қаратып, иек деңгейінде көлденең

ұстау керек. Автоматты сол қолмен ұстай отырып, оң қолмен ілмегін босату және дүмін жазу керек. Автоматты оң қолмен сағағы мен ұңғы бастырмасынан ұстау керек. «ҰЗАРТ (ҚЫСҚАРТ)» командасы бойынша оңға қарай жартылай айналым жасап, онымен бір уақытта сол аяқпен солға қарай бір адым жасау керек және алға еңкейе отырып, қаруды дүмімен сол аяқ табанының ішкі жағына тіреп, ал ұңғысын оң шынтақтың ішкі буынына қою керек; тізені бүкпеу керек; оң қолмен қарубаудың тоғасын ұстап тұрып, сол қолмен қарубауды қысқарту (ұзарту) және өздігінен саптық қалыпты қабылдау керек.

Қару «қарубауға» күйінен «арқаға» күйіне «Қаруды арқа-ҒА» командасы бойынша екі тәсілмен алынады (осы команда алдында «қарубауды ұзарт» командасын орындау керек):

бірінші тәсіл - қарубауды сол қолмен оң иықтан біршама төмен ұстау керек, ал онымен бір уақытта оң қолмен дүмінен (жиналмалы дүмі бар автомат пен қол гранатаатқышты - ұңғысынан төменгі бекітпеден) ұстау керек;

екінші тәсіл - қаруды оң қолмен біршама көтеру, ал сол қолмен қарубауды бастан асыра сол иыққа тастау керек; қаруды және қолды жылдам төмен түсіру керек (10-сурет).

Автомат «арқаға» күйінен сүңгі-пышақсыз, ал карабин - жазылған сүңгісімен алынады.

Қару «арқаға» күйінен «қарубауға» күйіне «Қаруды - қарубау-ҒА» командасы бойынша екі тәсілмен алынады:

бірінші тәсіл - сол қолмен қарубауды сол иықтан біршама төмен алу керек, ал онымен бір уақытта оң қолмен дүмінен (ұңғысынан, раструбынан) ұстау керек;

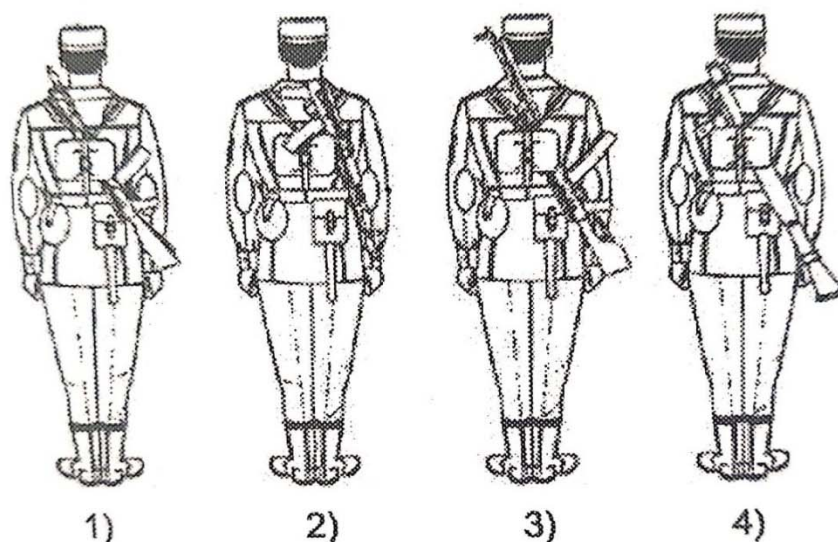
екінші тәсіл - оң қолмен қаруды біршама көтеру, ал сол қолмен қарубауды бастан асыра оң иыққа тастау керек, қарубауды 5-1), 2), 4) және 8-4), 5) суреттерінде көрсетілгендей оң қолмен алу, ал сол қолды жылдам төмен түсіру керек.

Автоматты «кеудеге» күйінен «арқаға» күйіне және «арқаға» күйінен «кеудеге» күйіне, сондай-ақ карабинді «арқаға» күйінен «аяққа» күйіне ауыстыру үшін қару алдын ала берілетін команда бойынша «қарубауға» күйіне алынады.

Жиналмалы дүмі бар автоматты «кеудеге» күйінен «арқаға» күйіне ауыстыру үшін автоматты оң қолмен ұңғысының бас жағынан ұстап және оны «арқаға» күйіне ауыстыру керек.

Жиналмалы дүмі бар автоматты «арқаға» күйінен «кеудеге» күйіне ауыстыру үшін автоматты оң қолмен ұңғы жағынан ұстау керек және оны ұңғы жағынан сол иыққа қарай тартып, «кеудеге» күйіне ауыстыру керек.

Қол оқшашары «арқаға» күйіне ыңғайына қарай алынады.

10-сурет. «Арқаға» күйіндегі қару: 1) дүмді автомат; 2) жиналмалы дүмі бар автомат; 3) қол оқшашары; 4) қол гранатаатқышы

«Арқаға», «Қарубауға» және «Кеудеге» командалары берілер алдында қару «Сақтандырғышқа – ҚОЙ» командасы бойынша сақтандырғышқа қойылады.

Егер сүңгі-пышақты ағыту (сүңгіні жазу) немесе оны бекіту қажет болса, онда «Сүңгі-пышақты – АҒЫТ» («Сүңгіні – ЖАЗ») және «Сүңгі-пышақты (сүңгіні) – БЕКІТ» командалары беріледі.

«Аяқ-ҚА» жалпы командасы бойынша карабиндер мен оқшашарлар «аяққа» күйіне алынады, ал автоматтар мен қол гранатаатқыштардың күйі өзгермейді.

Қарудың дұрыс емес күйін түзету үшін «Қаруды – ТҮЗЕ» командасы беріледі.

Қару команда бойынша жерге қойылады, мысалы: «Бөлімше, қаруды жерге - ҚОЙ».

«Қаруды жерге» командасы бойынша автоматтар мен қол гранатаатқыштары оң қолға; карабиндер мен оқшашарлар -

«аяққа» күйіне алынады; одан басқа оқшашарлардың тіреуіші жинап тасталады.

«ҚАРУҒА» командасы бойынша бірінші қатар алға екі адым жасайды және аяғын жерге қояды, одан кейін екі қатар бір уақытта сол аяқпен алға бір адым жасайды және дүмтабанын оң аяқтың ұшына тигізе ұстап (оң тізе бүгілмейді, сол қол соңына дейін артқа жіберіледі, бастың күйі - тура, иек көтеріңкі болады), бекітпенің сабын (бекітпе рамасын) төмен қаратып қаруды жерге қояды, одан кейін сол аяқты оң аяқтың жанына қояды.

Қол гранатаатқыштары сабын солға қаратып жерге қойылады. Оқшашарлар тіреуішіне қойылады.

Жеке қызметшілер мен бір қатарлы саптағы қызметшілер орындалатын команда бойынша тек соңғы екі қимылды ғана орындайды [4].

Қаруды жерден алу үшін «Бөлімше – ҚАРУҒА» және одан кейін «ҚАРУЛАН» командалары беріледі.

Бірінші команда бойынша бөлімше қарудың жанына сапқа тұрғызылады. Екінші команда бойынша қызметшілер сол аяқпен алға бір адым жасайды, қаруды оң қолмен алады және тік түзеліп, сол аяқты оң аяқтың жанына қояды. Екінші қатар алға екі адым жасайды, одан кейін екі қатар бір уақытта қаруды «қарубауға» күйіне алады. Оқшашарлардың алдын ала тіреуіштері жиналады.

3.3 Қарумен бұрылыстар және қозғалыс жасау оқыту әдістемесі

Қарумен бұрылыстар және қозғалыс жасау қарусыз жасалатын дәл сол ережелермен және командалармен орындалады.

«Аяққа» күйінде орнында қарумен бұрылыстар жасаған кезде алдын ала берілетін команда бойынша қаруды біршама көтеру және онымен бір уақытта сүңгіні (ұңғы жағын) өзіне қарай тарту, ал оң қолды оң жанына біршама жақындату керек. Бұрылғаннан кейін аяқты қоюмен бір уақытта қаруды жайлап жерге қою керек.

«Аяққа» күйінде «Адым» алдын ала командасы бойынша қарумен қозғалыс жасау үшін қаруды біршама көтеру керек, ал

«Жүгіре» алдын ала берілетін командасы бойынша, бұдан басқа сол қолдың шынтағын жартылай бүгу керек.

Жүгіре қозғалу кезінде қаруды ақырын бүгілген оң қолмен қарудың ұңғы жағы біршама алға қарап тұратындай етіп ұстау керек. Жинақталған сапта жүгіру кезінде сүңгіні өзіне қарай алу керек.

«Аяққа» күйінде және «иыққа», «қарубауға» және «кеудеге» күйлерінде қарумен қозғалыс жасау кезінде қару ұстамаған бос қолмен, ал «арқаға» күйінде қарумен қозғалыс жасау кезінде екі қолмен дене айналасында адым ырғағымен еркін қозғалыс жасау керек.

Карабинмен «иыққа» күйінде қозғалыс жасау кезінде «ТОҚТА» орындалатын командасы бойынша тоқтау керек және командасыз карабинді осы Жарғының 46-тармағында көрсетілген ережелер бойынша «аяққа» күйіне алу керек.

Қозғалыста карабин аяққа «күйінен иыққа» күйіне орнында тұрғандай, сол аяқты жерге қоюмен бір уақытта берілетін «Иық-ҚА» командасы бойынша екі тәсілмен алынады. Орындалатын команда бойынша оң аяқпен бір адым жасау керек және содан кейін біртіндеп сол аяқты жерге қоюмен әрбір тәсілді орындау керек.

Қозғалыста карабин «иыққа» күйінен «аяққа» күйіне орнында тұрғандай, сол аяқты жерге қоюмен бір уақытта берілетін «Аяқ-ҚА» командасы бойынша үш тәсілмен алынады. Орындалатын команда бойынша оң аяқпен бір адым жасау керек және содан кейін біртіндеп сол аяқты жерге қоюмен әрбір тәсілді орындау керек.

4 БӨЛІМ. СӘЛЕМДЕСУДІ ОРЫНДАУ, САПТАН ШЫҒУ ЖӘНЕ САПҚА ҚАЙТА ТҰРУ. БАСТЫҚҚА КЕЛУ ЖӘНЕ ОДАН КЕТУ

4.1 Сәлемдесуді қарусыз орнында тұрып және қозғалыста орындауға үйрету

Бөлімше құрамында әскери сәлемдесуді орындауға үйретуді алдымен орнында, содан кейін қозғалыста жүргізу ұсынылады. Бөлімше командирі оқушыларға бөлімше орнында және қозғалыста, ең алдымен тікелей бастықтарға әскери сәлемдесуді орындайтынын еске салады.

Бөлімше командирі әскери сәлемдесуді орындауға үйрету кезінде басында саптық Жарғының талаптарын қысқаша түсіндіреді, содан кейін қажетті командаларды береді және білім алушылардың іс-әрекеттерін бақылайды. Бұл жағдайда ол өзін аға командир ретінде көрсете алады, ал бөлім командирінің міндеттерін солдаттардың біріне орындауға бұйрық береді.

Сәлемдесуді саптан тыс орнында бас киімсіз орындау үшін бастыққа (атағы үлкенге) үш-төрт адым қалғанда ол жаққа бұрылып, саптық қалыпты қабылдау керек және оның соңынан басын бұра отырып, оған қарау керек.

Егер бас киім киілген болса, онда, одан басқа саусақтар бірге, алақан тік, ортаңғы саусақ бас киімнің шетіне (күнқағарға) тиіп тұратындай, ал шынтақ иық деңгейінде және биіктігінде болатындай етіп оң қолды қысқа жолмен бас киімде ұстау керек (11-сурет). Бастық (атағы үлкен) жаққа басты бұрған кезде қолдың бас киімдегі жағдайы өзгеріссіз қалады.

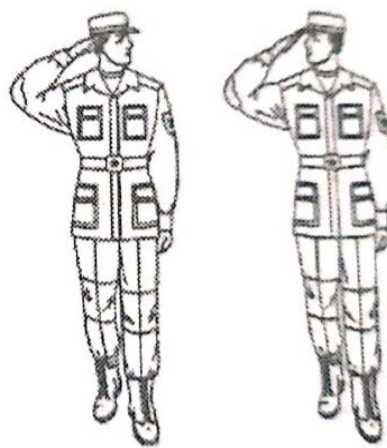
Бастық (атағы үлкен) сәлемдесуді орындаушының жанынан өтіп бара жатқанда басты тік ұстау керек және онымен бір уақытта оң қолды төмен түсіру керек.

Сәлемдесуді саптан тыс қозғалыста бас киімсіз орындау үшін бастыққа (атағы үлкенге) үш-төрт адым қалғанда аяқты жерге қоюмен бір уақытта қолмен қозғалыс жасауды тоқтатып, басты ол жаққа бұру керек және қозғалысты жалғастыра отырып, оған қарау керек. Бастықтан (атағы үлкеннен) өтіп кеткеннен кейін басты тік ұстау және қолмен қозғалыс жасауды жалғастыру керек.

Бас киіммен болған кезде аяқты жерге қоюмен бір уақытта басты бұру керек және оң қолды бас киімге апарып, сол қолды қозғалтпай жанында ұстау керек (12-сурет); бастықтан (атағы үлкеннен) өтіп кеткеннен кейін сол аяқты жерге қоюмен бір уақытта басты тік ұстап, оң қолды төмен түсіру керек [5].

11-сурет. Әскери сәлемдесуді
орнында орындау

12-сурет. Әскери сәлемдесуді
қозғалыста орындау

Бастықты (атағы үлкенді) басып озған кезде сәлемдесу басып озудың бірінші адымымен орындалады. Екінші адыммен басты тік ұстау және оң қолды төмен түсіру керек.

Егер қызметшінің қолы бос болмаса, сәлемдесуді бастық (атағы үлкен) жаққа қарай басты бұрумен орындайды.

Сәлемдесуді қарумен орнында саптан тыс орындау қарусыз орындау сияқты жүргізіледі; бұл ретте карабиннің «иыққа» күйін қоспағанда, қарудың күйі өзгермейді және қол бас киімге апарылмайды.

Сәлемдесуді карабинмен «иыққа» күйінде орындау кезінде ол алдын ала «аяққа» күйіне алынады.

Қарумен «арқаға» күйінде сәлемдесуді оң қолды бас киімге апара отырып орындау керек.

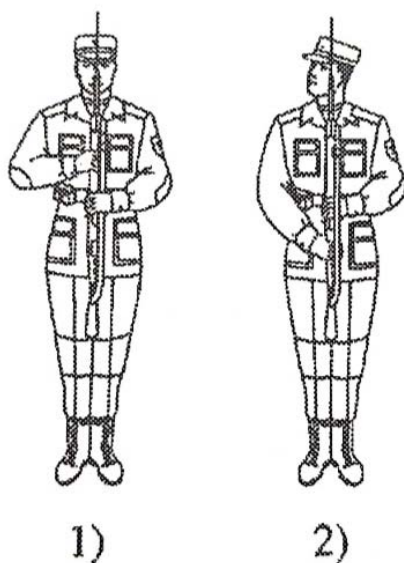
Сәлемдесуді саптан тыс қозғалыста аяқ жанындағы, «қарубауға» немесе «кеудеге» күйіндегі қарумен орындау үшін бастыққа (атағы үлкенге) үш-төрт адым қалғанда аяқты жерге қоюмен бір уақытта басты ол жаққа қарай бұру және бос қолымен қозғалысты тоқтату керек; «арқаға» күйіндегі қарумен одан басқа қолды бас киімге апару керек.

Карабинмен «иыққа» күйінде сәлемдесуді орындау кезінде оң қолмен қозғалысты жалғастыру керек.

«Оң жақтан (сол жақтан, маңдайшептен) қарсы алу үшін, қарауыл-ҒА» командасы бойынша «аяққа» күйіндегі карабинмен сәлемдесу екі тәсілмен жүзеге асырылады:

бірінші тәсіл - карабинді оң қолмен көтеріп, ұңғысын кеуденің орта тұсына, көздеу планкасын өзіне қаратып, оны тік ұстау керек; осымен бір уақытта сол қолмен карабинді сағағынан (төрт саусақ алдында оқжатарда, ал бас бармақ - көздеу планкасының астында) ұстау керек, сол қолдың білегі - қарубау деңгейінде болу керек (13-сурет);

екінші тәсіл - оң қолды құндақтың мойнына ауыстыру және онымен карабинді бас бармақ артында, ал біріктірілген төрт саусақ құндақ мойнының алдында қиғаш жататындай етіп ұстау керек (13-сурет).

13-сурет. Карабинмен «қарауылға» күйінде әскери сәлемдесуді орындау

Екінші тәсілді орындаумен бір уақытта басты оңға (солға) бұру және оның соңынан басын бұра отырып, бастықты көз қиығымен шығарып салу керек.

Карабин «қарауылға» күйінен «аяққа» күйіне «Аяқ-ҚА» командасы бойынша алынады.

Алдын ала берілетін команда бойынша басты тік ұстау керек, ал орындалатын команда бойынша карабинді аяққа үш тәсілмен алу керек:

бірінші тәсіл - оң қолды жоғары ауыстыру және карабинді сағағы мен ұңғы бастырмасының жоғарғы жағынан ұстау керек;

екінші тәсіл - карабинді дүмі табанның сыртқы жағына тиіп тұратындай етіп, оң аяққа ауыстыру керек; сол қолмен карабинді сүңгі түтігінен ұстау керек;

үшінші тәсіл - сол қолды жылдам төмен түсіру керек, ал оң қолмен карабинді жерге жайлап қою керек.

«Қарауылға» тәсілін орындай отырып сәлемдесуді карабинмен орындау тек бөлімшелер мен бөлімдер орнында олар сапта болған кезде жүргізіледі.

«Оң жақтан (сол жақтан, маңдайшептен) қарсы алу үшін, қарауыл-ҒА» командасы бойынша карабиндер «қарауылға» күйіне алынады; сапта тұрған барлық қызметшілер саптық қалыпты қабылдайды және онымен бір уақытта басын бастық жаққа қарай бұрып, оны көз қиығымен шығарып салады. Егер саптағы қызметшілерде автоматтар, оқшашарлар мен қол гранатаатқыштар бар болса, олардың күйі өзгермейді.

4.2 Саптан шығу және оған қайта тұру оқыту әдістемесі.

Команда бойынша істен шығуға және қызметке қайта оралуға үйрету бөлімше командирі кеңейтілген бір қатарлы, содан кейін екі қатарлы және екі бағаннан басталады.

Бөлімше командирі білім алушы бірінші қатарда, екінші қатарда және бағанда болған кезде қатардан шығу тәртібін дәйекті түрде көрсетеді.

Көрсетілімнен кейін ол өзінің фамилиясын естіген білім алушы: «Мен» деп жауап беруі керек, ал команданың істен шығуы туралы: «Құп болады» деп жауап беруі керек және бірінші қатардан санап, көрсетілген адымдар санына саптық адыммен тоқтап, сапқа бет бұру керек екенін түсіндіреді.

Білім алушылар екінші қатардан шыққан кезде, ол сол қолын тұрған білім алушылардың алдында иығына сәл қояды, ол алға қарай адым жасайды және оң аяғын бүйіріне тигізбестен, істен шыққан білім алушылар өткізіп жібереді, содан кейін өз орнына келіп, бір жаққа және бір адым артқа шегінеді. Білім

алушылар алдыңғы қатардан шыққан кезде оның артында тұрған білім алушылар оның орнын алады.

Екі және үш (төрт) бағаннан білім алушы алдымен оңға (солға) бұрылып, ең жақын қапталға шығады. Егер басқа білім алушы жақын жерде тұрса, онда ол оң (сол) аяғымен бүйіріне қарай адым жасайды және сол (оң) аяғын тигізбестен, артқа қадам жасайды, істен шыққан өткізіп жібереді және өз орнына келеді. Шығу қозғалыстағы бұрылыспен ең қысқа жолмен саптың ортасына жүргізіледі. Адымдар саны бірінші қатардан саналады.

«Оразов» командасы бойынша сапта тұрған білім алушы өзінің тегін естіп, бастыққа бет бұрады және «Мен» деп жауап береді, ал «САПҚА ТҰР» командасы бойынша, егер ол қарусыз немесе «артқаға» қарумен болса, бас киімге қолын қояды, жауап береді: «Құп болады», айналмалы бұрылыс жасайды, бірінші адыммен қолды түсіреді, саптық адыммен қозғалады, ең қысқа жол сапта өз орнына келеді.

Егер тек «САПҚА ТҰР» командасы берілсе, онда сапта тұрған білім алушы бас киімге қолын қойып, «құп болады» деп жауап береді, бірінші адыммен қолын төмен түсіреді және ең қысқа жолмен, саптық адыммен жүріп, сапта өз орнына келеді.

Істен шығу әрекеттерін үйрету үшін бөлімше командирі бөлімшені екі қатарға тұрғызады, оны бір-екі адымға ашады және істен шығу және қызметке оралу үшін командалар береді. Алдымен шығу бірінші қатардан, содан кейін екіншісінен жасалады. Ашық саптан бір уақытта бірнеше білім алушы жаттықтыруға болады.

Әрбір білім алушы кез-келген қатардан шығу тәртібін игеруі үшін жаттығу кезінде қатарларды ауыстыру ұсынылады.

Екі қатарлы саптан шығуды пысықтағаннан кейін бөлімше командирі екі және үш (төрт) бағаннан шығуды үйренуге кіріседі.

Өзінің тегін естіген білім алушы «Мен» деп жауап береді, ал «Маған кел» командасы бойынша «Құп болады» деп жауап береді. Бастықтың қай жағында екеніне байланысты, білім алушы бірінші қатардан тікелей бір-екі адым жасайды, жолда бастыққа қарай бұрылады, ең қысқа саптық адыммен (жүгірумен) бастыққа жақындайды (жүгіреді) және келу туралы баяндайды, мысалы: «Лейтенант мырза. Сіздің бұйрығыңыз бойынша курсант Оразов келді». Баяндама соңында қолды түсіреді. Егер білім алушы

бастыққа жүгірсе, одан бес - алты қадам бұрын ол саптық қадамға ауысады. Бастықтың өзі қатардан шақырылған білім алушы қарай бұрылып, оны алға ұмтылуға мәжбүр етпеуі керек.

Бастықтан қызметке оралу үшін кету кезінде білім алушы қозғалыс жағына бұрылады және саптық қадаммен де қызметке ауысады.

4.3 Бастыққа келу және одан кетуді оқыту әдістемесі.

Бастыққа тәсілді үш есепке бөлу арқылы үйрену ұсынылады. Есептегенде, бір рет сол аяғыңызбен саптық адым жасаңыз, содан кейін қолдарыңызбен адым тақағымен қозғалыңыз және сол аяғыңыздағы күйіндегі бекітіңіз, қолдар жамбасқа түсіріледі.

Есеп бойынша жаса - ЕКІ оң аяғыңызды қойып, бір уақытта оң қолыңызды бас киімге қойыңыз.

Есеп бойынша жаса - ҮШ қалды жамбасқа түсіріңіз. Осыдан кейін жаттығу қайталанады. Осы іс-әрекеттерді үйрету үшін бөлімше бір қатарға немесе бағанға бір-бірден білім алушылар арасындағы аралықпен немесе қашықтықпен төрт адымнан тұрады.

Бастыққа деген көзқарасты үйрену үш қадам алға жылжу арқылы төрт санау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. «Бастыққа жақындау, төрт санға бөлу, үш қадам алға жылжу – Бас – ТА» командасы бойынша. «Бір, екі, үш" санау бойынша алға үш саптық адым жасау, «төрт» санау бойынша оң аяқты солға және бір уақытта оң қолды бас киімге бекіту. Келесі есеп бойынша «бір, екі, үш» қолды бас киімде ұстаңыз, ал «төрт» есеп бойынша төмен түсіріңіз.

Бөлімдер бойынша бастықтан кетуді үйрену «бастықтан кету» командасы бойынша төрт есеп, төрт есеп бөлу бойынша - Бас» жүргізуге ұсынылады. «Бір рет жаса» есеп бойынша бөлімшенің барлық оң қолын бас киімге қойып, "бар" деп жауап береді. «Жаса-ЕКІ» есеп бойынша олар шеңберге айналады (оңға, солға) және оң аяқты бекітеді. Бірінші адыммен «жаса – ҮШ» (сол аяғыңызды жерге қойып, қолыңызды төмен түсіріңіз)

«Жаса – ТӨРТ» есеп бойынша оң аяқты сол жаққа бекітіңіз. Бұл реттілікте жаттығу бөлім командирінің есебінен, содан кейін

білім алушылардың өздері немесе барабан астында қайталанады. Бұл ретте оңға және солға бұрылыстарды пысықтау дағдылары жетілдіріледі.

Бастыққа жақындау және одан кету бөлімдер бойынша үйренген кезде, бұл әрекеттер кешенде пысықталады. Жаттығу екі-екіден өткізіледі. Бөлім командирі жаттығу кезінде кезек-кезек білім алушыларды ды өзіне шақырады және олардан дұрыс және нақты әрекеттерге қол жеткізеді.

Білім алушыларға іс-әрекетте берік дағдыларды қалыптастыру үшін бастыққа жақындаған кезде және одан алыстаған кезде оларды әдеттегі қарқынмен тоғыз есепке жаттықтыру ұсынылады. Ол үшін бөлім бағанға бір-бірден үш-төрт адым немесе бір-біріне қарсы жұппен тізіледі. Бөлім командирінің бұйрығымен «Бастыққа жақындау және одан кету, тоғыз есепке, дауыстап санау -Бас» білім алушылар алғашқы үш есеп бойынша сол аяғынан бастап үш адым алға жылжиды. «Төрт» санау бойынша оң аяқты сол жаққа бекітумен бір мезгілде оң қолды бас киімге қолданады. Есеп бойынша «бес» қолды түсіреді. «Алты» есеп бойынша бас киімге тағы да қол қойылады. «Жеті» деп есептесек, «сегіз» артқа бұрыл айналады. Есеп бойынша «тоғыз» оң аяқты сол жаққа бекітеді. Осы уақытта бөлімше командирі білім алушылардың іс-әрекеттерін бақылайды және олар жіберген қателерді жоюға қол жеткізеді.

Бұл сабақтарда білім алушылардың бастыққа жүгінген кездегі немесе саптан тыс уақытта бастық оған жүгінген кездегі іс-әрекеттері де көрсетіледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бөлімшенің жеке құрамын бірлескен іс-қимылдарға даярлаудың негізі болды, болып қала береді және болып қала береді. Тәртіп, оқытудың басқа түрлері сияқты, бастықтың ерік-жігерін тез, дәл және бірауыздан орындауға тәрбиелейді. Саптық дайындық ұжымдық әдістерді орындау кезінде нақты әрекеттер қажеттілігін терең түсінуге негізделген.

Жауынгерлік дайындықтың құрамдас бөлігі бола отырып, саптық дайындық бөлімшелердің өмірі мен қызметінің барлық аспектілеріне әсер етеді. Ол оқушылардың ерік-жігерін қатайтады, олардың денесін игеру қабілетін жетілдіреді, зейінділікті, байқағыштықты, ұжымшылдықты, табандылықты дамытады, бұл тәртіпті сақтауға және тәртіпті нығайтуға ықпал етеді. Қазірдің өзінде оқушының қатарда болуы оны жинақылық пен тәртіпке үйретеді.

Саптық оқыту білім алушыларға әртүрлі әдістер мен әрекеттерді меңгеруге, сондай-ақ тактикалық, атыс, арнайы дайындық және басқа да жауынгерлік дайындық пәндері бойынша сабақтарда қажет дағдыларды игеруге көмектеседі.

Енді бөлімшелер әртүрлі және күрделі қару-жарақпен, техникамен және арнайы құралдармен жабдықталған кезде, саптық мәдениет деңгейі әсіресе жоғары болуы керек. Дұрыс орналастырылған саптық оқытусыз қызметкерлерді жедел - қызметтік міндеттерді және төтенше жағдайларды орындауда іс - әрекетке жақсы дайындауға қол жеткізу мүмкін емес.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының жалпыәскери Жарғылары: ҚР Президентінің Жарлығы 2016 ж.02.02. №187. Астана, 2016. (өзгер. және толық. 12.11.2022 № 1071).
2. Строевая подготовка: учебное пособие / В.В. Апакидзе, Р.Г. Дудков. - М., 1987.
3. Начальная военная подготовка. К.Аманжолов, А.Тасболатов, Д.Майхиев, Б.Аманжолов. - Алматы, 2007.
4. Саптық дайындық: электрондық оқулық / Е.Т. Ашимов. – Қарағанды, 2016.
5. Бастапқы әскери дайындығы сабағында қолданылатын саптық жаттығулары: әдістемелік нұсқау / С.Н. Асқапов., М.Е. Құсмиденов., А.Ш. Жангазин. – Павлодар, 2013.

М.Д. Абильмажинов, К.Н. Мухтабаев

**«Саптық дайындық»
бойынша әдістемелік ұсыныстар**

Басуға 17.05.2024 қол қойылды.
Пішіні 60x84 $\frac{1}{16}$. Көлемі 3 б.т.
Таралымы 500 дана. Тапсырыс № 312

ЖШС "ADAL KITAP"
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
Телефон: +7 747 155 56 80
e-mail: adalkitap@mail.ru